

ДО Г-ЖА РАДА КОДЖАБАШЕВА

УВАЖАЕМА ГОСПОЖО КОДЖАБАШЕВА,

Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките предоставя на Вашето внимание следните отговори на зададените от Вас въпроси.

1. Какво се разбира под официален език?¹

С термина *официален език* се означава:

А) Език на дадена държава, който има специален правен статут по конституция; това е езикът, използван от държавните институции (парламент, правителство, държавна администрация, образователна система и пр.).² Официалният език има устна и писмена форма и се отличава с висока степен на стандартизация – притежава кодифицирани норми, които са задължителни за публичното писмено общуване на гражданите с институциите.

Б) Език/езици на дадена организация или институция, определен/и в официалните ѝ документи. Така например официални езици за Генералната асамблея на ООН са английски, арабски, испански, китайски, руски и френски (<https://www.un.org/en/ga/about/ropga/lang.shtml>), а официални езици в Европейския съюз са английски и официалните езици на всички държави членки (https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_bg). Официалният език може да бъде различен от националния език на дадена държава.

Необходимо е понятието *официален език* да се разглежда в контекста понятието *работен език*. *Работен език* (още *процедурен език*) е език, на който е даден правен статут

¹ Правописът и пунктуацията на въпросите са запазени.

² Виж и определението, дадено в „Малка енциклопедия по социолингвистика“: „Официален език е езикът, чийто официален статус е закрепен по съответния законодателен път в основния закон на страната“ (Ангел Пачев, София, 1993, изд. „Евразия–Абагар“).

най-често в мултинационална компания или международна политическа организация като основно средство за комуникация. Това е преди всичко езикът на ежедневната кореспонденция и разговор, тъй като в организацията обикновено има членове с различен езиков произход. Така например освен като официални в Генералната асамблея на ООН английски, арабски, испански, китайски, руски и френски са определени и като работни езици (<https://www.un.org/en/ga/about/ropga/lang.shtml>).

2. Какви са елементите и дефиницията на българския език?

А) филологическа дефиниция:

Под *български език* се разбира езикът на българския народ като южнославянски език от индоевропейското езиково семейство, характеризиращ се с определена граматична структура и лексикален състав.

Б) социалнофункционална дефиниция:

Понятието *български език* може да се разбира в конституционния му смисъл, т.е. като официален език на Република България (според чл. 3 от Конституцията), задължителен за официалното публично общуване, с кодифицирани норми (виж и отговора на въпрос 1).

3. Може ли да кажем, че изречението „Официалният език в републиката е българският“ означава, че всяко едно официално общуване, т.е. всяко едно писмено или устно общуване извън личното, изисква да се пише на български език с български букви – кирилица и да се говори на български език с български думи?

По силата на дефинициите за официален и работен език е естествено да се допусне, че са налице ситуации, в които официалното общуване – освен на официалния език на дадена държава – може да се осъществява и на работен език, различен от официалния. Така например при организирането на международни форуми или конференции организаторите заявяват кои езици ще се използват като работни.

В съответствие с Конституцията в редица закони се съдържат текстове, които регламентират употребата на официалния език. Ето няколко примера. В Закона за училищното и предучилищното образование, чл. 13 (1), се казва: „Официалният език в системата на предучилищното и училищното образование е българският“. Чл. 140 (1) от Закона за отбраната и въоръжените сили гласи: „При изпълнение на военната служба се използва само български език“. Чл. 6 от Закона за политическите партии гласи: „Политическите партии провеждат своите публични прояви, отправят обръщения и

съставят документите си на български език“. Чл. 11 (1) от Закона за вероизповеданията: „Взаимоотношенията на религиозните институции с държавата се осъществяват на официалния български език“. Чл. 12 (1) от Закона за радиото и телевизията гласи: „Програмите се излъчват на официалния език, съгласно Конституцията на Република България“.

В същото време в обществената комуникация съществуват и такива ситуации на официално общуване, в които употребата на българския език не е задължителна. Те са уредени в законодателството по силата на факта, че в Конституцията е включен специален текст, регламентиращ употребата и на други езици, а именно чл. 36 (2), който гласи: „Гражданите, за които българският език не е майчин, имат право наред със задължителното изучаване на българския език да изучават и ползват своя език“. Следователно в процеса на изучаване на своя роден език, което по същество е ситуация на официално общуване, и на неговото използване гражданите, за които българският език не е майчин, общуват на език, различен от българския.

По-долу привеждаме примери от отделни закони, в които се регламентира използването на езици, различни от официалния български език.

От Закона за училищното и предучилищното образование: чл. 14 (1): „На децата и учениците в системата на предучилищното и училищното образование се осигуряват условия за усвояване на български книжовен език“; чл. 17 (2): „На пребиваващите в страната ученици в задължителна училищна възраст, чиито родители са граждани на други държави членки и упражняват трудова дейност на територията на Република България, се осигурява и обучение по майчин език и култура в сътрудничество с държавите по произход при условия и по ред, определени с държавния образователен стандарт за организацията на дейностите в училищното образование“; чл. 13 (3): „В училищата, в които се изучава интензивно чужд език, учебни предмети може да се изучават на чужд език в съответствие с държавния образователен стандарт за учебния план“; чл. 13 (4): „В училищата, които обучават в съответствие както с държавните образователни стандарти, така и с изискванията на друга държава членка, учебните предмети може да се изучават на чужд език с изключение на учебния предмет български език и литература“.

Чл. 6 (1) от Закона за вероизповеданията гласи: „Правото на вероизповедание включва и следните права: /.../ б. „да се дава и получава религиозно образование на език по свой избор“.

Чл. 140 (2) от Закона за отбраната и въоръжените сили гласи: „За изпълнението на конкретна задача военнослужещите може да използват друг език“.

Чл. 12 (2) от Закона за радиото и телевизията гласи: „Програмите или отделни предавания могат да бъдат и на друг език, когато: 1. се разпространяват с образователна цел; 2. са предназначени за български граждани, за които българският език не е майчин; 3. са предназначени за слушатели или зрители от чужбина; 4. се предават чуждестранни радио- и телевизионни програми“.

От Търговския закон, чл. 7 (3): „Търговецът изписва фирмата си задължително на български език. Той може да я изписва допълнително и на чужд език“.

В общуването на българските институции с чужди граждани също се допуска използване на език, различен от официалния за страната. Редица закони уреждат въпроса за езика, на който българските институции общуват с чужди граждани. По-долу даваме отделни примери.

На граждани, които не владеят българския език, в регламентирани чрез законови текстове случаи се осигурява превод, например при постъпване в лечебно заведение, при съдебен процес и др. (Срв. например текстове от Закона за изменение и допълнение на Наказателнопроцесуалния кодекс: чл. 395а (1): „Обвиняем, който не владее български език, има право на устен и писмен превод в наказателното производство на разбираем за него език. На обвиняемия се предоставя писмен превод на постановлението за привличане на обвиняем, на определенията на съда за вземане на мярка за неотклонение, на обвинителния акт, на постановената присъда, на решението на въззивната инстанция и на решението на касационната инстанция. Обвиняемият има право да откаже писмен превод по реда на този кодекс, когато има защитник и не се нарушават процесуалните му права“; чл. 142 (1): „Когато свидетелят не владее български език, назначава се преводач“; чл. 395а (1): „Когато обвиняемият не владее български език, съдът и органите на досъдебното производство осигуряват устен превод на разбираем за него език, както и писмен превод на актовете по чл. 55, ал. 3“).

Налице са закони, според които чуждестранни граждани имат право да получат информация на език по техен избор. Например в чл. 153, ал. 2 от Закона за защита на потребителите пише: „Когато потребителят живее на територията на Република България или на територията на държава – членка на Европейския съюз, договорът и информацията за сключване на договор за придобиване частично право на ползване на недвижим имот за определен период се съставят на български език или на езика на държавата от Европейския съюз, в която живее потребителят или на която той е

гражданин, по негов избор“; също ал. 4: „Когато недвижимият имот или един от недвижимите имоти се намира на територията на държава – членка на Европейския съюз, и договарът не е изготвен на езика на тази държава, продавачът предоставя на потребителя легализиран превод на договора на езика на държавата, в която се намира недвижимият имот“.

4. Има ли закон, който да потвърждава, че графичната система на българския език е кирилицата?

След Освобождението в България се провеждат редица законодателни инициативи, които уреждат правописни въпроси, включително свързани с графичната система на езика, кирилицата (виж Л. Андрейчин. Графика и правопис.

http://www.promacedonia.org/la/la4_3.html)

С присъединяването на България към Европейския съюз българският език е признат за автентичен език на договорите, както и за официален и работен език на институциите на ЕС. В пакета документи за присъединяването на България към Европейския съюз (със статут на закон) е включена декларация на нашата държава, по силата на която кирилицата става една от трите азбуки, официално признати и използвани в Съюза. В декларацията се казва, че кирилицата е съществена част от културното наследство на Европа и представлява особен български принос в езиковото и културното многообразие на Съюза.

5. Поради каква причина се налага съществуването на Закон за транслитерация, след като българският език е официален за ЕС?

[Отговор на този въпрос е даден в отговорите към предишното писмо на въпроса *Кое е наложило съществуването на Закона за транслитерацията и с какво чл. 2 от него задължава държавната администрация?* Тук даваме по-разширен отговор.]

Смисълът на Закона е изрично посочен в чл. 1 (3): „Правилата за транслитерация осигуряват еднозначно предаване на български географски имена, имена на исторически личности, културни реалии, както и термини с български произход в съответната научна област със средствата на специално конструирана версия на латинската азбука“.

Транслитерацията е „предаване на буквения състав на думите от една графична система в друга“ (вж. „Официален правописен речник на българския език“, 2012, с. 37). Тя представлява процес на преобразуване на текст от една писменост в друга, като се

запазват особеностите на звуковата система и произношението на оригиналния език, но се използват символи от друга писменост.

Според Закона у нас транслитерацията се прилага за лични имена, за имена на български географски и топографски обекти, като целта е по-добра комуникация. Известно е, че собствените имена нямат свое значение и не се превеждат. Латиницата е една от графичните системи, с която си служат редица европейски езици.

След като в определени области на дейност държавата предвижда да се извършва транслитерация на български имена от кирилица на специално конструирана версия на латинската азбука – например в лични документи, в географски карти, в пътни табели, това трябва да се извършва по определени правила. Тези правила се задават в Закона за транслитерацията с цел еднозначно предаване на български имена на латиница. От това има голяма практическа полза, тъй като едни и същи букви или съчетания от букви винаги се предават по един и същ начин. Подобно унифициране улеснява както българските граждани, които имат досег с небългарски институции в чуждоезикова среда, така и потребителите на съответната информация, които не са носители на българския език и не използват кирилица. Задължителни са **правилата** за транслитерация, т.е. как се предават буквите от българската кирилица на латиница при български географски имена, имена на исторически личности и т.н. Фактът, че българският език е официален език за ЕС, няма общо със Закона за транслитерацията. Този закон по никакъв начин не накърнява официалния статут на българския език.

Отговор на въпроса „поради каква причина се налага съществуването на Закона за транслитерацията“, би следвало да се потърси и в мотивите към самия закон. За правно тълкуване на мотивите и сферата на действие на Закона би могло да се потърси консултация с юрист.

6. Извън случаите определени в чл. 3 на Закона за транслитерацията³, кога още е допустимо официалната кореспонденция и общуване на територията на Република България от държавна и общинска администрация и юридически лица да се провежда едновременно (или поотделно) на български, български с латински букви и/ или чужд език?

По отношение на използването на чужди езици отговор е даден към въпрос № 3.

По-долу даваме само няколко примера за това, че държавата в редица случаи изисква превод на съдържание от български на чужд език или транслитерация. Изчерпателна справка би могла да се направи от юрист.

Според Търговският регистър всички юридически лица, регистрирани в Република България, са задължени да представят изписване на името на регистрирания субект на чужд език, без да е посочено на какъв език (виж <https://portal.registryagency.bg/CR/reports/PreservedCompanies>).

На с. 17 от Правилата за институционална идентичност на интернет страниците и портали на държавната администрация, утвърдени със Заповед на министъра на електронното управление № МЕУ-10828/12.07.2023 г., се казва: „Администрациите предоставят на български език съдържанието на своите интернет страници. Всяка такава интернет страница трябва да е снабдена със:

- инструмент за преводи и/или
- съдържанието трябва да е преведено на английски език, както и на други приложими езици“.

Още един пример, макар и встрани от общуването на държавната и общинската администрация с юридическите и физическите лица: в научната периодика се изисква транслитериране на библиографските описания поради нуждата от тяхната стандартизация и машинна обработка с цел включването им в международни библиографски и информационни бази данни.

7. Противоречи ли на смисъла на чл. 3 на Конституцията фактът, че чл. 2 на Закона за Транслитерацията се прилага извън определението на чл. 3 на същия?

Нашето становище е, че двата текста не си противоречат, тъй като двата нормативни акта уреждат различни сфери на обществени отношения. При това единият текст говори за език, а другият – за транслитерация.

8. Има ли държава в света, която да е приела закон за транслитерация на собствените си букви на кирилица?

Не ни е известно дали има такава държава. Не сме запознати в детайли със законодателството на държавите по света.

Различни държави по официален път са регламентирали транслитерацията на собствените си букви на латиница. (Виж отговора на следващия въпрос.)

9. Има ли друга държава в ЕС, която да е приела закон за транслитерация на собствените си букви на латиница, с който да задължава държавната и общинска администрацията да дублира официалните съобщения на съответния език с

транслитерация на латиница (извън презумпцията за обозначение на градове, улици, магистрали, топография и исторически наименования)?

България не е приела закон, „с който да задължава държавната и общинската администрация да дублира официалните съобщения на съответния език с транслитерация на латиница“.

За транслитерация на гръцки собствени имена на латиница в документи се прилага стандартът ELOT 743, виж например употребата му на официален сайт: <https://www.passport.gov.gr/passports/GrELOTConverter/GrELOTConverterEn.html>).

Останалите държави в ЕС използват варианти на латиницата.

И други държави в специални стандарти са регламентирали транслитерацията на собствените си букви на латиница. Например Русия: https://www.kdmid.ru/regulatory-frameworks/orders/PR_№2113_12.02.20.docx (с. 57–58), Япония: <http://park.ite.u-tokyo.ac.jp/eigo/UT-Komaba-Romanization-of-Japanese-v1.pdf> и др.

В Китай също са въведени правила за „романизация“ на китайското писмо.

10. Известно ли ви е друга държава, или поне Великобритания и САЩ, които са одобрили системата за транслитериране изработена от БАН - неразделна част от Закона за транслитерацията, да транслитерират официалните си съобщения от държавната и общинска администрация, както и от юридическите си лица на кирилица или направо да ги превеждат на български?

[Отговор на този въпрос се съдържа в отговорите към предишното писмо.]

Има разработени стандартизирани транслитерации на българската азбука (както и на азбуките на редица други езици) на основата на латиницата. Такава е например системата на библиотеката на Американския конгрес и на Асоциацията на американските библиотеки (ALA-LC).

11. Текст на български език изписан с латински букви приема ли се за български език?

[Отговор на този въпрос се съдържа в отговорите към предишното писмо.]

Текст на „български език, записан с латински букви“, се приема за текст на български език. Текст на даден език може да бъде записан с графична система, различна от тази, която съответният език обичайно използва. Съществува разлика между графика и език. Това личи от факта, че транслитерацията не изисква и не предполага владенето

на даден език. Законът за транслитерацията урежда в кои случаи се използва специално конструирана версия на латинската азбука. (Виж и отговорите на въпроси № 5 и № 6.)

12. Текст на български език изписан с латински букви приема ли се за официален български език?

Официалната писмена комуникация трябва да протича на български книжовен език, като се използва съвременната българска азбука. Транслитерацията се прилага в ограничен брой случаи, уговорени в Закона за транслитерацията.

13. Текст на английски, френски или китайски език изписан на кирилица приема ли се съответно за (официален) английски, френски или китайски език?

Тук е валиден отговорът на въпрос № 12. Ако не е уговорено друго в нормативната уредба на съответната държава, би следвало при официална писмена комуникация да се използва азбуката на съответния език.

14. Посочените примери в Приложения 1,2,3,4,5 примери за официално общуване ли са?

Латиница се използва понякога по технически причини, но само в електронни съобщения. Тя не се използва при класическия тип официална комуникация между институциите и гражданите. Специалисти, с които се консултирахме, смятат, че понастоящем няма техническа причина, която да доведе до нечетимост на кирилица на електронни устройства. Това е проблем от миналото.

В първото и четвъртото приложение транслитерацията на латиница дублира текста на кирилица и е излишна. Във второто приложение би следвало текстът да е написан на кирилица.

Текстът в третото приложение би следвало да е написан на български език със съвременната българска азбука, тъй като е предназначен за български граждани (Транслитерация на собствени имена е допустима, преводът на чужд език – също, при положение че има текст на български език).

За петото приложение: по отношение на изписването на наименованията на фирмите чл. 7 (3) от Търговския закон гласи: „Търговецът изписва фирмата си задължително на български език. Той може да я изписва допълнително и на чужд език“. Важно е да отбележим също така, че наредби на общинските съвети регламентират изписването на табелите на фирмите и осъществяването на рекламна дейност на

територията на общините. Например в Наредбата за преместваемите обекти, за рекламните, информационните и монументално-декоративните елементи и за рекламната дейност на територията на Столична община, чл. 49 (6), е включен следният текст: „Фирмените надписи се изписват задължително на български език и могат да бъдат дублирани и на друг език“. За прилагането на Наредбата би следвало да следи Столичната община и при констатирани нарушения да налага предвидените санкции. Друг е въпросът, че много често имената на българските фирми включват лексика от чужд език, но са транскрибирани на кирилица. Виж например Регистъра на туризма в България: <https://registarnaturizma.com/хотели-софия-град/2>. Подобна практика не е забранена от закона, но за нейното ограничаване биха могли да се прилагат различни механизми. Необходима е целенасочена дългосрочна политика на държавата в сферата на образованието и културата и създаване на благоприятна медийна и обществена среда с цел формиране у подрастващите на стремеж към чистота на българския език и разумна употреба на чужди думи.

15. Посочените примери в Приложения 1,2,3,4,5 нарушават ли чл. 3 на Конституцията и/ или езиковите норми на българския език?

Тук са съчетани въпрос за правни норми и въпрос за езикови норми, които нямат нищо общо помежду си. Относно това дали посочените употреби нарушават чл. 3 на Конституцията, следва да се обърнете към юрист.

Директор на Института за български език:

/проф. д-р Лучия Антонова-Василева/

Отговорите са изготвени от Секцията за съвременен български език към Института за български език „Проф. Любомир Ансрейчин“ при Българската академия на науките

Становището е прието на заседание на Научния съвет, проведено на 18.10.2023 г.